

Медіатор має право надавати сторонам медіації консультації та рекомендації виключно щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: Розпорядження кабінету Міністрів України від 18.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>.
3. Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10 Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>.

Деміч Діана Сергіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Крижна Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ПОНЯТТЯ ЗАХИСТУ СВІДКІВ І ПОТЕРПІЛИХ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Ефективність кримінального судочинства багато в чому залежить від повноти та всебічного розслідування обставин справи, встановлення фактів та відомостей, що дозволяють правильно оцінити докази та прийняти рішення у конкретному провадженні. Найбільш важливим та «достовірним» джерелом таких фактів та відомостей завжди вважали показання свідків, потерпілих та інших учасників кримінального провадження, хоча й за такими доказами немає наперед встановленої сили.

Правдиві показання свідків дозволяють перевірити отримані в ході досудового розслідування відомості, встановити належність доказів, виявити нові. Таким чином, забезпечення участі свідків та інших осіб у кримінальному судочинстві є одним із головних завдань органів досудового розслідування та суду.

На жаль, на практиці трапляються ситуації, коли потерпілі чи свідки відмовляються давати показання чи ухиляються від вчинення процесуальних дій, змінюють свої попередні свідчення (що є

вирішальним при дотриманні принципу безпосередність дослідження доказів судом) надають неповні чи недостатньо чіткі показання з огляду на реальну чи потенційну загрозу застосування до них, їх родичів та членів сімей насильства, залякування, психічного примусу чи інших форм протиправного впливу.

Вирішенням проблеми є забезпечення захисту свідкам та потерпілим у кримінальному судочинстві. Під захистом слід розуміти забезпечення стану безпеки таким особам в рамках їхнього статусу як учасників кримінального провадження.

А.А. Юнусов вважає, що забезпечення безпеки учасників кримінального процесу та інших осіб – це діяльність компетентних органів, що спрямована на створення умов, за яких життя та здоров'ю цих осіб не загрожує небезпека, або усунення небезпеки [1, с. 107]. Дане визначення не розкриває всіх суттєвих ознак забезпечення безпеки свідків та потерпілих, є доволі загальним.

В.М. Тертишник використовує таке визначення: забезпечення безпеки учасників кримінального процесу – це здійснення правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я, житла, майна, честі та гідності цих осіб від протиправних посягань з метою створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя [1, с. 108]. Це поняття є більш вдалим, оскільки вказує на характер заходів, що застосовуються, їх завдання, та, головне, мету – належне здійснення правосуддя.

Законодавство України також оперує поняттям «забезпечення безпеки». У ст.1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [2] зазначено, що під забезпеченням безпеки слід розуміти здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я, майна осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні злочинів, а також у судовому розгляді кримінальних справ від протиправних посягань.

Важливо зауважити, що використовують саме термін «забезпечення безпеки», а не «захист», останнє вважається наданням правової допомоги захисником, відповідно до норм КПК. Однак, з огляду на міжнародне законодавство у цій сфері, традиційно склалося, що захист свідків частіше пов'язують саме із забезпеченням їхньої безпеки в рамках відповідних програм захисту свідків – ПЗС. Такі програми діють у більшості країн світу, являють собою комплексний інститут, що передбачає систему процесуальних гарантій, засобів та заходів, що у сукупності перешкоджають будь якому протиправному посяганню на життя та здоров'я, майно зазначених осіб та їх близьких.

Історично склалося, що найбільший досвід у встановленні та розвитку відповідного інституту мають США, де нині функціонує ефективна й надійна система підтримки жертв злочинів та громадян,

які добровільно співпрацюють із правоохоронними органами та ризикують зазнати посягань злочинців [3, с. 90].

У 1970 році Конгрес США прийняв закон «Про контроль за організованою злочинністю», який наділяв Генерального прокурора США правом виділяти кошти на забезпечення захисту свідків, котрим загрожує небезпека [1, с. 24]. Але згідно з цим законом надання захисту було передбачено лише свідкам у справах, пов'язаних з організованою злочинністю, а у справах загальнокримінальної спрямованості свідки та інші учасники процесу не були захищені. Тобто, було введено критерії для визначення категорій справ та осіб, які потребують захисту, зроблено це з метою уникнення зловживань та раціонального використання засобі та заходів. В даному випадку можна говорити про впровадження принципу пропорційності при застосуванні відповідних заходів до свідка, коли отримана користь є відповідною затracеним засобам.

У подальшому, на виконання вищезазначеного закону, в США було прийнято низку правових актів, що сприяли розвитку інституту забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а саме: Програма щодо захисту свідків (1982), закони «Про захист жертв і свідків злочинів» (1982), «Про реформу системи забезпечення безпеки свідків» (1984), «Про контроль за злочинністю» (1984), «Про права потерпілих і реституції» (1990).

У ФРН відповідний інститут та правова база сформувалися значно пізніше, ніж у США. Довгий час у ФРН такі заходи здійснювали спеціальні підрозділи поліції, що керувалися у своїй діяльності відомчими нормативними актами МВС та Міністерства юстиції, які нерідко вступали в протиріччя з чинним законодавством, що було пов'язано з дискреційним характером повноважень органів, які приймали рішення [4, с. 195]. В середині 1980-х років уперше було застосовано заходи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства під час розслідування злочинів, вчинених мотоциклетними бандами у Гамбурзі. В подальшому їх систематично здійснює Федеральне управління кримінальної поліції.

У ФРН суттєве розширення прав потерпілого у кримінальному процесі було закріплене в законі «Про захист жертви», який набув чинності у 1987 році. У зв'язку з цим КПК було доповнено новим розділом «Інші права потерпілого».

У 1998 році у ФРН прийнято закон «Про регулювання питань забезпечення безпеки свідків, яким загрожує небезпека», згідно з яким до осіб, які підлягають захисту, належать свідки (потенційні свідки), які дають або можуть дати істотні показання з метою розкриття особливо тяжких злочинів, зокрема насильницьких злочинів терористичного характеру та інших, вчинених організованими групами, а також їхні родичі та близькі, якщо їхньому життю, здоров'ю чи добробуту загрожує небезпека.

З 1 січня 2002 року у ФРН діє закон «Про узгодження захисту вразливих свідків», що розкриває безпосередній механізм забезпечення безпеки свідків. Відповідно до цього закону право на забезпечення безпеки має особа, без показань якої встановлення фактичних обставин у кримінальному процесі або з'ясування місцезнаходження обвинуваченого є суттєво утрудненими або неможливими, за умови отримання згоди особи та у разі загрози її життю, здоров'ю, свободі чи особистому майну [1, с. 35]. Забезпечення захисту особи згідно з цим законом покладено на підрозділи поліції або відповідно до федерального права (на підставі законів земель) на відповідні установи захисту свідків.

У ФРН, як і в США, розроблено комплексні програми, створено спеціальні підрозділи, що забезпечують безпеку осіб, які беруть участь і сприяють кримінальному судочинству. Наведені інститути мають багато спільного: поєднання процесуальних гарантій забезпечення безпеки з фізичним захистом осіб, їх майна та близьких; визначення категорій злочинів, за якими може бути застосований захист; визначення критеріїв «придатності» свідка до співпраці та поширення на нього захисту; гарантування фінансової та психологічної допомоги особам; використання методу зміни персональних даних; системний характер вживаних заходів: допомогу особі надають як урядові служби так і органи місцевого самоврядування (штату/округу).

В цілому аналіз українського та міжнародного законодавства у сфері забезпечення безпеки учасників кримінального провадження свідчить про певну кількість прогалин вітчизняного законодавства та досить чітке й ґрунтовне закріплення основних європейських стандартів, що зумовлює наявність широких перспектив для проведення подальших наукових досліджень питань адаптації у розглядуваному напрямі.

Список використаних джерел

1. Гриньків О. О.; Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві: монографія. Тернопіль: Астон, 2012. 260 с.
2. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.
3. Гриньків О. О. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства : становлення і розвиток в окремих зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2007. № 4. С. 89–92.
4. Серебрянський П.В. Порівняльно-аналітична характеристика правового регулювання застосування заходів забезпечення безпеки до учасників кримінального процесу (зарубіжний досвід формування правової доктрини). *Право і суспільство*. 2016. № 3. С.194–198.